

Programiranje turističkog razvoja i njegov odnos prema prirodnim resursima

Prirodni resurs temeljni je element turističke atraktivnosti nekog prostora, odnosno prirodni resurs uvjetuje i determinira turistički razvoj nekog područja. Takve ili slične formulacije nalaze se u svim turističkim udžbenicima svijeta, to je maksima koja bi trebala određivati i naš odnos prema prirodnom resursu, ali i naš odnos prema turizmu. Otuda ne samo važnost već i nužnost istraživanja ovog odnosa.

**BORIS
VUKONIĆ**

Odlučivši se da ovdje nešto više kažem o tom odnosu, smatram da je potrebno objasniti neke pojmove i stavove, i one stručne i znanstvene misli i moje osobne.

Programiranje je važan sastavni dio ukupnog procesa prostornog planiranja na svim razinama. Bolje rečeno, programiranje je prethodnica koja uvjetuje ostale faze u prostorno planskom procesu. Stoga programiranje treba pružiti ekonomsku, društvenu, sociološku i političku argumentaciju prostornim planerima za njihova sagledavanja i rješenja, ali i analizirati realne posljedice koje se mogu očekivati sa svakog od spomenutih stajališta.

U turizmu, gdje je prirodni resurs ujedno i osnovna atraktivnost koja motivira potencijal-

no turističko kretanje, programski (planerski) postupci koji se primjenjuju zasigurno moraju iz te činjenice izvući određene konzekvencije. Pri tome valja jasno reći da se razvoj turizma manje ili više forsira u nekom prostoru, ali uvijek s namjerom da se iz takvog razvoja stvore određene ekonomske koristi za užu i širu zajednicu. Takve koristi imaju potencirano značenje za pojedina područja jer je turistička eksploatacija jedina alternativa, ili jedna od rijetkih mogućih varijanti, u korištenju vlastitog prirodnog resursa. Te su konstatacije svaka-ko vitalno značajne za sam odnos čovjeka i prirodnog resursa u turizmu, jer bez unošenja društveno-ekonomskog elementa u ovaj odnos nije moguće iznaći odgovarajuća rješenja i za prostor odnosno prirodni resurs i za sam turizam kao fenomen.

U kakvom su odnosu prirodni resurs i fenomen turizma? Parafrazirajući Baud-Bovyja moglo bi se reći da je taj odnos polivalentan: turizam degradira prirodni resurs, turizam čuva prirodni resurs, turizam banalizira prirodni resurs, turizam valorizira prirodni resurs, a turizam je u mnogim slučajevima zaslužan za to što smo postali svjesni problema prirode i čovjekove okoline. Bez čovjeka, bez turista, dakle bez tržišta (ako upotrijebimo ekonomsku terminologiju) nema turizma, pa nema ni turističke valorizacije prirodnog resursa. Teško bi se stoga mogao složiti s Henryjem Lefebvrom koji je (u *Urbanoj revoluciji*) ustvrdio da svaki turistički prostor prestaje biti turistički kad u njega stupi masa turista. To bi se mišljenje moglo prihvatiti tek kao upozorenje o mogućoj poluciji kao posljedici prisustva čovjeka u turističkom prostoru.

Budući da je zadatak programa turističkog razvoja da se utvrde kvalitativne i kvantitativne vrijednosti budućeg turističkog razvoja, programiranje kao postupak treba u osnovici početi od dva temeljna faktora: od atraktivnosti, gdje dominira prirodni resurs; i tržišta gdje domini-

ra turist kao korisnik. Prirodni resurs nije samo okvir u kojem se odvija turistički promet, nego i dio onoga *dobra* što ga turist konzumira, troši. Ti posljednji termini nisu upotrijebljeni slučajno ili samo kao fraza, nego je doista posrijedi istinskoj konzumaciji, odnosno o djelomičnom trošenju, a to znači i uništenju ovog resursa. Iz toga proizlazi i specifikum turizma koji može izgledati i paradoksalno na prvi pogled, da se u turizmu maksimalno štiti i čuvao ono *dobro* koje se istovremeno konzumira i troši.

Odnos čovjeka i prostora (shvaćenog kao prirodni resurs) u turizmu nikada nije jednoznačan niti jednosmjernan; uvijek se radi o interakciji. To je odnos između resursa i čovjekovih turističkih potreba koje se kao puna turistička valorizacija nikako ne može sve-stiti samo na pasivno promatranje prirodnih atraktivnosti. Iz dinamičkog odnosa čovjeka prema prirodnom resursu u turizmu proizašli su svi oni brojni objekti sekundarne (izvedene) turističke ponude koji osiguravaju uvjete čovjeku za zadovoljenje njegovih turističkih potreba. S obzirom na volumen ističu se objekti za smještaj, prehranu i zabavu te objekti sportske rekreacije. Dakle, iz činjenice da prirodni resurs motivira turistička kretanja, da služi kao okvir tom kretanju i kao samo *dobro* koje se konzumira na specifičan turistički način proizlazi i osnovna karakteristika odnosa prema tom resursu: to može biti jedino aktivan odnos, dakle ne odnos isključive zaštite pod motom *ulaz zabranjen*, jer takav odnos isključuje samo turističko kretanje, s obzirom na to da bi tako nestao primarni motiv koji pokreće ovo kretanje. No, u tom smislu valja naglasiti jest da se puni turistički razvoj može postići samo uz racionalan odnos prema prirodnom resursu, odnosno prema cijeloj čovjekovoj okolini.

Tako smo logički došli ne samo do osnovnog problema odnosa čovjeka i prirodnog resur-

sa u turizmu, nego smo naznačili i temelje za razrješenje tih problema. A to razrješenje mora voditi njihovom zajedništvu i sjedinjenju, a ne međusobnom isključenju. U tom smislu valja govoriti o *suradnji s prirodom*, kako to naglašava Maurice Strong i na taj suradnji graditi općenito razvoj turizma u nekom prostoru. Osnovnom tezom u tom smislu treba smatrati onu koja zastupa stav da jedino nenarušeni i slobodni prirodni resurs može očekivati i doživjeti svoju punu turističku valorizaciju i eksploataciju.

Objekti (ponude) koji služe turizmu, ne doduše uvijek ali većinom, izravno se naslanjaju na prirodni resurs. To treba shvatiti doslovno, pa se čak uvriježilo mišljenje, barem u jugoslavenskoj praksi (mada takva mišljenja nisu strana ni većini receptivnih zemalja Evrope i Mediterana) da sekundarnu odnosno izvedenu turističku ponudu treba locirati sasvim uz ili na samom prirodnom resursu koji je motivirao turistički posjet. U takvim okolnostima naših *stručnih* turističkih razmišljanja gradili smo hotelske objekte, ali i ogromni broj vikend objekata, neposredno uz more, na samoj plaži, na planinskim vrhovima, pa čak i u srcu nacionalnog parka.

Takvo lociranje objekata imalo je i svoje *programersko*, dakle pretežno ekonomsko obrazloženje: lociranjem objekata što bliže prirodnom resursu koji motivira dolazak turista omogućit će se postizanje više cijene uslugama, a to znači da će se na takav način realizirati optimalni ekonomski efekti. Uzgred rečeno, i u toj *filozofiji* ponašanja nismo bili do kraja konzekventni; objekte smo doduše gradili uz sam ili na samom prirodnom resursu, ali sve sobe ipak nisu gledale, na primjer, na more! Danas bismo morali biti svjesni činjenice da takvim lociranjem objekata ne samo da nismo postigli očekivane povećane ekonomske efekte, nego smo time stvorili niz negativnih reperkusija za prostor i za samo poslovanje.

Doduše, rijetki su pokušaji analiziranja razvojnih ili poslovnih efekata koji proizlaze iz lokacije objekta ili pokušaji analiziranja ekonomskih efekata iz turističkog prometa unošenjem u analizu i drugih a ne samo *strogo* ekonomskih elemenata. Zbog toga i nema prave argumentacije koju bih mogao podastrijeti u prilog svojih tvrdnji ali, doduše, niti protiv tih konstatacija. Drugim riječima, ekonomske efekte u pravilu analiziramo na bazi pokazatelja prihoda i troškova i njihove neposredne usporedbe s fizičkim pokazateljima turističkog prometa. Međutim, toj analizi moguće je pristupiti i na drugi način, unošenjem prirodnog resursa u ocjenu ekonomske efikasnosti turizma. Naime, radi se o vrijednosti i cijeni, kao izrazu te vrijednosti, samih prirodnih resursa, odnosno o utjecaju, direktnom i indirektnom, te vrijednosti (cijene) na cijenu usluga na turističkom tržištu. Međutim, svaki prihod ima svoj rashod, pa tako i *prihod* prirodnog resursa ima svoj trošak, no o tome ću kasnije reći nešto više. A upravo tu je moguće realno sagledati najužu međusobnu vezu prirodnog resursa i turističkog fenomena, ma makar i na mikro nivou.

Da se vratim, s još nekoliko rečenica, problemu lociranja objekata turističke ponude (smještaja i prehrane) prejudiciralo je i lokaciju brojnih drugih objekata ponude, što je još povećalo koncentraciju izgradnje uz sam ili na samom prirodnom resursu koji je motivirao turističko kretanje. To je, pak, u suprotnosti s osnovom turističkog fenomena i s bićem samog turističkog korisnika. I dalje, takva lokacija imala je dodatnu posljedicu, dovode nje odgovarajućih infrastrukturnih objekata u ove prostore, a što je posebno došlo do izražaja, u okviru i sa stajališta odnosa prema prirodnom resursu, u izgradnji prometnica i prometnih objekata.

Tako svjesno opredjeljenje, međutim, donijelo je i s ekonomsko-programskog stajališta po-

sljedica kojih će negativni predznak biti teško izmijeniti u skorijoj budućnosti. Pokušat ću ukratko sumirati te negativnosti proizašle pogrešnim lociranjem velikog broja objekata turističke ponude, pogotovo smještajnih objekata, posebno na jadranskom području:

— prvo, direktna izgradnja na samom resursu degradira i vlastitu i turističku vrijednost resursa, pa time dovodi u pitanje djelovanje resursa kao motivatora turističkih kretanja;

— drugo, direktna izgradnja na samom resursu smanjuje prostor na kojem se može kretati turist, čime se bitno smanjuje kapacitet obalnog prostora za turistički razvoj (promet), jer se takav kapacitet smanjuje, odnosno intenzitet interesa opada iza *građevinske linije*;

— treće, smanjenjem tog prostora smanjuje se mogućnost formiranja (izgradnje) dodatnih kapaciteta ponude u prostoru najfrekventnijih turističkih kretanja, a o kojima prvenstveno ovisi ekonomski toliko potencirana izvanpansionska potrošnja.

Prirodni resurs ne dozvoljava izravnu turističku izgradnju na vlastitom prostoru, ali dopušta turističke aktivnosti. U toj tezi sadržan je i odnos koji bi prema korištenju prirodnog resursa u turizmu trebali zauzeti programeri turističkog razvoja. Na takav način zadovoljit će se i jedna druga maksima, da stvaranje bolje okoline treba sjediniti s procesom ekonomskog rasta, da još jednom citiram Mauricea Stronga. To je, uostalom, u skladu s naporom da se prirodni resurs što izravnije ekonomski valorizira kroz turizam. Zaštitom prirodnog resursa zaštićujemo zapravo proširenu reprodukciju u turizmu. Zaustavljanje rasta i konzerviranje okoline nije u interesu te same okoline, prirodnog resursa, jer njegova ekonomska valorizacija treba donijeti odgovarajuće koristi i samom resursu, treba omogućiti njegovo održanje i zaštitu.

Prirodni resursi i njihovo korištenje bez sumnje, imaju svoju cijenu, o kojoj se do sada re-

lativno malo, ili kad je posrijedi turizam gotovo ništa nije govorilo, a još manje znalo. *Turizam donosi ali i ima cijenu*, kako je to svojevremeno formulirao Dragutin Alfier. Ocjena koristi je prema tome osnovica vrijednosti svega što pruža turizam i što zadovoljava čovjekove potrebe. S obzirom na masovnost turističkih kretanja, korist iz turizma prešla je iz individualne u društvenu kategoriju, što traži da se i u ocjeni koristi polazi iz društvenog rakursa vrijednosti. Mišljenja sam da je to danas već postalo, a u budućnosti će to još jasnije biti, sudbinsko pitanje i za turizam i za prirodni resurs.

Turizam nije ni ne može biti ravnodušan prema zbivanjima u susjednim prostorima, posebno u onim slučajevima kad takve aktivnosti izravno ugrožavaju prirodni resurs na kojem se temelji turistički razvoj. Zato se programi turističkog razvoja moraju baviti i sudbinom susjednih prostora, iz čega mora proizlaziti jasan stav o odnosu turizma i razvoja u takvim prostorima. To je jednako važan dio zadatka kao i onaj koji se bavi turističkom valorizacijom i aktiviranjem nekog prirodnog resursa.

Ako bi želio rezimirati ove svoje kratke opservacije o odnosu koji u programiranju turističkog razvoja treba zauzeti prema prirodnom resursu, onda bih mogao reći da se tu radi o aktivnom i racionalnom odnosu prema prirodnom resursu, koji će štiteći resurs stvarati uvjete za njegovu potpuniju turističku valorizaciju i eksploataciju. Pri tome treba respektirati činjenicu da osim vrijednosti i koristi koje takav resurs daje turizmu, treba računati i s njegovim trošenjem pa čak i uništavanjem, pa i trošak njegovog održavanja i čuvanja treba uzeti u obzir u programiranju turističkog razvoja baziranog na turističkim vrijednostima određenog prirodnog resursa. ■

*Tekst je objavljen uz suglasnost Nakladničkog savjeta Udruženja hrvatskih arhitekata i prenesen je u izvornom obliku.